

případové studie soudobých předních badatelů deskriptivně historizující charakter, který je mnohdy obohacen o nové teoretické a metodologické podněty. To vytváří jistou nevyváženost (i co do délky) jednotlivých studií. Nepřesností editorů H. Meldgaardové a J. Aagaarda je název sborníku, který si nárokuje popis nových náboženských hnutí v celé Evropě, zatímco představuje jen devět států a jednu oblast. Sborník na toto téma je však „první vlašťovka“, která umožňuje alespoň částečnou orientaci v nové religiozité ve vybraných západoevropských státech.

ONDŘEJ SLÁDEK

Mikael Rothstein,
Belief Transformations,
 Aarhus: Aarhus University Press
 1996, 224 s.

V jednom z minulých čísel *Religia* (7, 1999, 212-214) byl čtenář na tomto místě seznámen s projektem „RENNER Studies on New Religions“ podporovaném dánskou vládou. Cílem projektu je zmapovat z co možná nejrůznějších perspektiv rozmanitá nová náboženství a jiné duchovní směry v Evropě. V této edici vyšla i recenzovaná kniha, a to s podtitulem „Některé aspekty vztahu mezi vědou a náboženstvím u Transcendentální meditace a Mezinárodní společnosti pro uvědomování si Kršny“.

Tyto náboženské tradice pronikly v 60. letech na západ a musely se nějakým způsobem přizpůsobit západnímu člověku. Hnutí mají mnoho společného: vycházejí z hinduismu, aniž by ovšem hlavní proudy indického myšlení reprezentovaly. Dále kladou důraz na psaný text, zejména na komentáře svých zakladatelů, kteří jsou přijímáni jako neomylné autority. Cílem Rothsteinovy práce je detailně popsat, jak se vyrovnávají s výrazným produktem západního myšlení, který dominuje naší polokouli – s vědou. Primárním zdrojem informací je rozbor textů, občas dokreslovaný citacemi jednotlivých dánských členů hnutí. Práce není omezena pouze na Dánsko, jelikož analyzované texty (zejména komentáře k hinduistickým posvátným spisům, ale i časopisy, noviny, záznamy

přednášek atd.) mají mezinárodní charakter. V centru pozornosti není jen rozbor textů, ale i jejich použití a původ.

Dvanáct kapitol knihy je možno rozdělit do tří logicky souvisejících částí. První (s. 25-106) se zabývá Transcendentální meditaicí (TM). Zakladatel známý pod jménem Mahářiši (*1911) je myšlenkově spjat s hinduistickou tradicí *advaitavédantá* a po prvních neúspěších své mise v USA začíná stále zřetelněji používat vědeckého jazyka pro šíření svého přesvědčení. Z hlediska TM objevuje moderní věda postupně pravdy, které jsou v posvátných vědách obsaženy již dlouho. V těchto textech rovněž podle TM stojí, že s Absolutnem (vnímaném přísně nepersonálně) je možné přijít do kontaktu přímo, díky meditaci. Tento ryze náboženský prvek v učení není nijak zastírán. Jedním z hlavních prostředků k dosažení cíle – úspěšné mise pro blaho celého světa – je ukazovat zmíněnou jednotu mezi ideami hlásanými TM a moderní vědou. Za tímto účelem byla vyvinuta *Science of Creative Intelligence*, která ve výzkumných týmech podle jednotlivých vědeckých disciplín dotvrzuje za použitých vědeckých argumentace pravdivost učení TM. Nutno ovšem podotknout, že to činí často tak složitě, že řadoví věřící si jsou jisti „vědeckou dokazatelností“ své víry, sami ovšem těmto důkazům nejsou schopni detailně porozumět. Mezi největší úspěchy hnutí v této oblasti patří, že byla založena vysoká škola, a přesto, že soud v roce 1978 TM definoval jako náboženství a zakázal vstup TM na veřejné školy, patří jejich škola do vzdělávacího systému Spojených států.

Druhá část knihy (s. 107-165) nás seznamuje s Mezinárodní společností pro uvědomování si Kršny (ISKCON). Zakladatele hnutí, známého jako Prabhupáda (1896-1977), je možno zařadit do směru indického myšlení, které propaguje personální pojetí boha (v tomto případě Kršny) a osvobození skrze lásku (*bhakti*) k němu. V ISKCONu je věda nahlížena jako důsledek naprostého nepochopení a redukce základních životních otázek na materiální problémy. ISKCON sám sebe považuje za hnutí neodporující vědě, ovšem rozlišuje mezi „pravou a nepravou vědou“, přičemž „pravá věda je sebe-realizace“. „Vědecké“ je jenom to, co je v souladu s vlastním učením, které je velice

staré a pravdivé, jelikož je inspirováno samotným Kršnou. V tomto kontextu nepřekvapí výrok, že „Kršna je největší vědec“. Rothstein demonstruje negativní přístup ISKCONu k vědě na základě přístupu k evoluční teorii. I zde ovšem kriticky nahlížena věda plní svoji roli při vymezení identity skupiny (autor hovoří o „negativní synkrezí“). Za svého života byl jedinou autoritou Prabhupáda, dnes jeho učení rozpracovávají stoupenci, kteří zpravidla již neužívají tak silných pejorativních výrazů vůči moderní vědě jako jejich *guru*.

Ve třetí části knihy (s. 166-200) shrnuje autor nastíněně rozdíl a podrobně je rozebírá. Rozpory mezi oběma náboženskými hnutími jsou nejspíše vysvětlitelné myšlenkovou tradicí, ke které se hnutí hlásí. Ne-teistické pojetí boha u TM je poměrně snadno slučitelné s vědou. V této souvislosti nesmíme zapomenout na Mahářišioho vlastní rozhodnutí o tomto ztotožnění, ke kterému dospěl ve chvíli, kdy s tradičním výkladem svého učení na Západě neuspěl. „Prvotní příčina“, nedefinovatelná kvalita zvaná *nirguna*, vymezená zejména negacemi, je tak ztotožňována s cílem vědeckého poznání. Věda tedy pouze „zновуobjevuje“ to, co již bylo kdysi vyjeveno. TM není možno nazvat sekularizovaným hnutím, náboženské pravdy jsou pouze vyjadřovány jiným jazykem. A tak je „svaté“, kontinuálně vyjevované v dějinách (Eliade) nikoliv pouze opisováno vědeckým jazykem, nýbrž samo se v tomto jazyce vyjevuje. Jazyk vědy zde posloužil jako vhodný nástroj. Teistické pojetí boha u ISKCONu nedovoluje obdobnou interpretaci. Západní věda je jako absolutní blud hodna zavržení. Ovšem i zde, byť nedeklarovaně, sehrává svoji významnou roli. Náboženské pravdy jsou vyjadřovány v termínech „kompatibilních“ s vědou, ovšem s cílem dokázat vědcům jejich omyl. A tak přesto, že je spekulativnost vědy nahlížena jako důkaz nekonzistentnosti jejích tvrzení, přesto, že ISKCON znovu a znovu poukazuje na neschopnost moderní vědy „správně se ptát“, omezovat se pouze na materiální otázky atd., působí západní věda na ISKCON ve svém důsledku pozitivně – jako zrcadlo, v němž se hnutí vidí. A tak se obě hnutí vyrovnávají se západním myšlenkovým odkazem po svém: TM jej přijímá a mění vědecký jazyk

na víru, ISKCON je nucena vědecký jazyk alespoň akceptovat kvůli misi.

Ačkoliv to nebylo cílem práce, postrádám v souvislosti s analýzou jazyka, kterým se náboženské hnutí prezentuje, byť okrajovou zmínkou o angličtině, která v podstatě nahradila posvátný sanskr. Dnešní stoupenec takových hnutí potřebuje číst v originále spíše komentáře zakladatelů než vlastní posvátné texty, na které se ideologie hnutí odvolává.

„Proměny víry“ nastiňují mnohé otázky obecnější platnosti. Je vůbec možná diskuse mezi náboženstvím a vědou? Mezi dvěma způsoby vnímání reality, kdy každý z nich odkazuje k vlastnímu způsobu myšlení a koherentnímu systému porozumění a interpretace světa? TM ukazuje, že za jistých podmínek může vzniknout nový druh „propojení“ mezi těmito dvěma samostatně existujícími výklady reality. Na nové podněty je prostě nahlíženo jako na součást již existující tradice a lze efektně využít image vědy pro šíření vlastní víry. Taková synkreza, která je v širším smyslu slova organickou částí všech náboženství a kultury vůbec, ovšem nepřináší do náboženství nic morfologicky nového.

TOMÁŠ ROUBAL

**Horst Junginger,
Von der philologischen
zur völkischen
Religionswissenschaft,
Stuttgart: Franz Steiner Verlag
1999, 399 s.**

Když vědecká disciplína začíná přicházet do let a promýšlí své historické zázemí rovnocenně k úvahám o svých perspektivách do budoucna, objevují se zpravidla stále podrobnější práce o vlastní minulosti. Pro religionistiku zatím hrají pojednání o dějinách religionistiky menší roli, než jakou můžeme pozorovat v ostatních vědních oborech, které se sobě vlastním způsobem setkávají s problémem náboženství. O důvodech, jež zde spolupůsobí, není zapotřebí dlouho hovořit: Zásadní je zřejmé to, že historické reminiscence, analýzy tradic myšlení a poukazy na různé